

Pertraukėlės ir jų taikymas pamokose

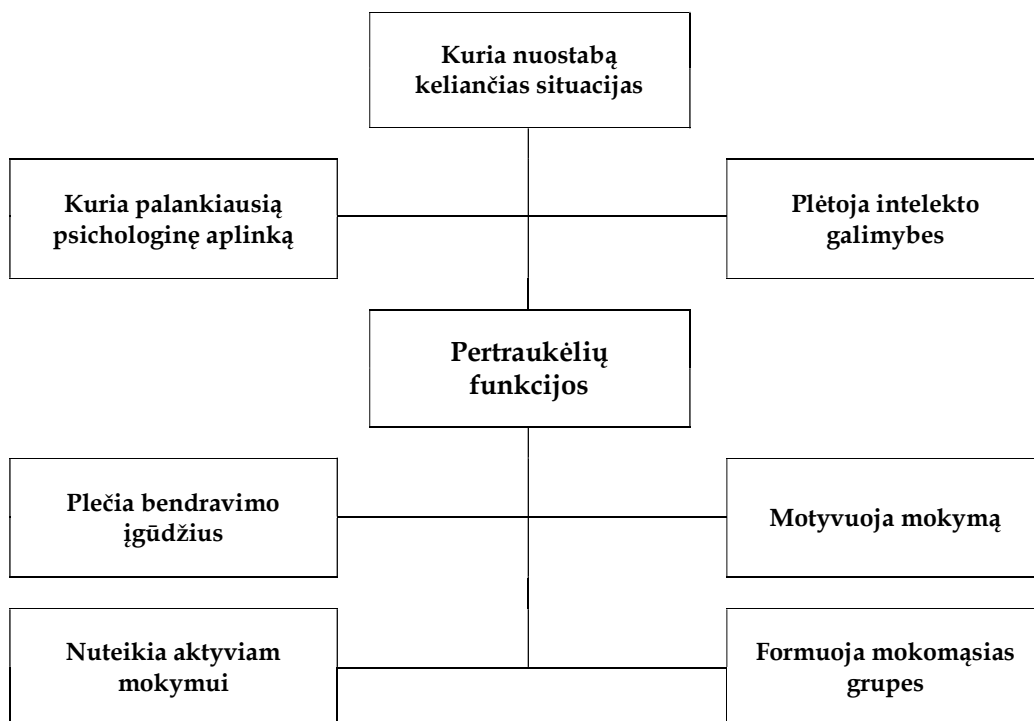
Ninel Desiatničenko

Pertraukėlė padeda sukurti palankią psichologinę aplinką, nuteikia mokinius aktyviai ir našiai dirbti. Ypač per pertraukėles patogiu rengti vaikus mokomajai veiklai poromis ir grupėmis. Todėl šiame straipsnyje pertraukėles laikau neatskiriamą sėkmingos pamokos ir viso mokymo dalimi.

Kritinio mąstymo strategija, įgyvendinama klasėje per pamoką, riboja pertraukėlės trukmę iki 3-5 minučių. Bet ir per tiek laiko galima daug ką padaryti. Reikia tik kritiškai įvertinti pertraukėlės galimybes ir išplėsti jos funkcijų ribas.

Per savo pedagoginę praktiką ne sykį taikiau pertraukėlę siekdama motyvuoti mokymą, neįkyriai formuoti pamokos tikslus ir užduotis. Pertraukėlė padeda sukurti sąlygas, leidžiančias kiekvienam mokiniui suvokti mokytojo nurodytus mokymo tikslus ir uždavinius kaip svarbius konkrečiai jam. Ji būtina ir kuriant situacijas, galinčias mokinius nustebinti. Juk pažinimas prasideda nuo nuostabos. Todėl nenustebinęs – neišmokysi; jei nenustebinsi pamokos pradžioje per pertraukėlę, kritinio mąstymo strategija visą pamoką bus ne tokia paveiki. Pertraukėlė padeda ir formuojant mokinių grupes, kuriose toliau vyksta pažinimo procesas.

Apibrėžus funkcines pertraukėlių galimybes, toliau pateikiama jų klasifikacija.

Apmąstant funkcines pertraukėlių galimybes, kilo noras paieškoti būdų, kaip jas taikyti dėstant biologiją. Padidėjus pertraukėlių kiekiui, pasidarė būtina klasifikuoti jas pagal tam tikrus kriterijus.

Pirmąją grupę sudaro pertraukėlės, tiesiogiai nesusijusios su pamokos tema, todėl jos tinka bet kokioje bet kokio kurso ar dalyko pamokoje. Tokias pertraukėles galima vadinti universaliosiomis. Jos sukuria palankiausia mokomąją aplinką. Jų pagrindas gali būti psichologijos pratimų elementai, padedantys įgyti pasitikėjimo, siekti sėkmės, įveikti stresą, išmokti bendrauti su žmonėmis.

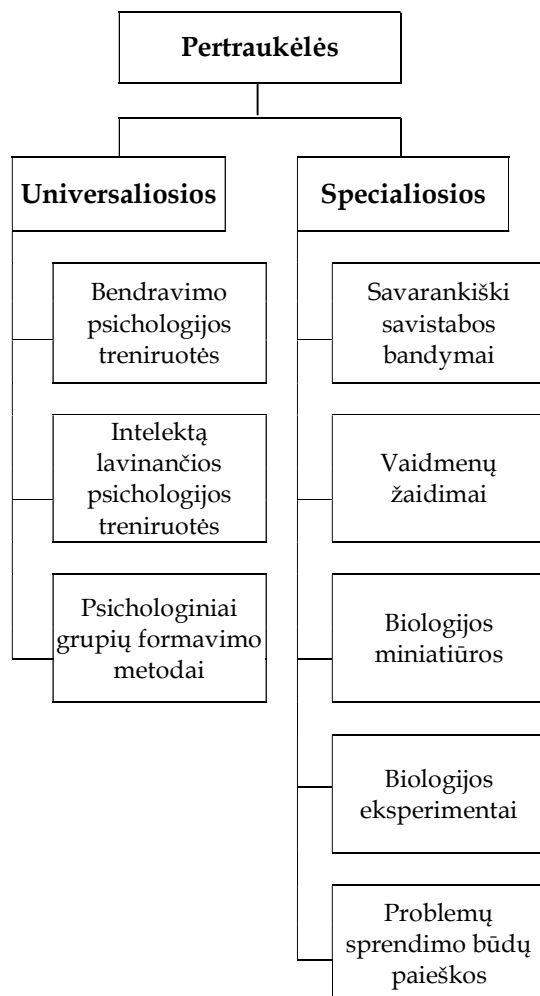
Universaliosios pertraukėlės leidžia pažintinę mokinių veiklą padaryti aktyvesnę. Čia taikomi psichologijos elementai lavina intelektą, gebėjimą valdyti dėmesį, gerina atmintį ir mąstymą.

Dar viena universaliųjų pertraukėlių atmaina padės greitai ir linksmi formuoti mokinių grupes jų bendrų interesų, požiūrio, skonio ar kitų, kartais netikėčiausių, požymių pagrindu. Taip sukurtos iš „giminingų sielų“ sudarytos kūrybinės grupės visą pamoką veiksmingai dorojasi su problemomis.

Renkantis universaliąsias pertraukėles ir kuriant jų metodikas, būtinas mokytojo ir mokyklos psichologo bendradarbiavimas. Aš pati vesti universaliųjų pertraukėlių neretai kviečiuosi psichologą.

Antroji grupė – specialiosios pertraukėlės, susijusios su konkrečiu dalyku, mano atveju su biologija. Jos stiprina nagrinėjamos temos motyvaciją ir padeda kurti situacijas, skatinančias nustebti. Pedagogui, kuriančiam specialiąsias pertraukėles, yra kas veikti. Aš pasitelkiu paprastus bandymus, kurių metu mokiniai savarankiškai stebi savo organizmo sandaros ir gyvybinės veiklos ypatumus, vaidmenų žaidimus, biologijos miniatiūras, eksperimentus, nestandartinius biologijos problemų sprendimo būdus ir t. t.

Schemoje pertraukėlės susistemintos pagal aprašytus požymius.

Universaliosios pertraukėlės (pavyzdžiai)

Susipažinimas

Kad mokymas teiktų džiaugsmo ir mokiniams, ir mokytojui, reikia geriau vieniems kitus pažinti. Tam siūlomas susipažinimo žaidimas.

Žaidimo taisyklės. Jei atsakymas teigiamas, atlikite nurodytus veiksmus:

- jei turite brolių – paplokite delnais;
- jei turite seserį – patrepsėkite kojomis;
- jei turite šunį – paglostykite sau galvą;
- jei turite katę – patrinkite delnus vienas į kitą;
- jei mėgstate šokoladą – palaižykite lūpas;
- jei jums gera pamokoje – atsistokite.

Pastaba. Pertraukėlė vyksta per įvadinę dalyko pamoką ir padeda sukurti palankią psichologinę aplinką.

Kas aš?

Ar jums įdomu geriau pažinti save ir savo galimybes? Kai kurie mokiniai klausia, kam to reikia. Jeigu turėsite nuspręsti, ką gyvenime veikti, jeigu neretai paklūstate savo emocijoms, jeigu kyla sunkumų bendraujant su kitais žmonėmis, - pats laikas dalyvauti pertraukėlėse, rengiamose per biologijos pamokas.

Štai tokios pertraukėlės užduotis: „Pamėginkite dvidešimčia žodžių kuo tiksliau save apibūdinti. Užsirašykite – tai tikrai pravers“.

Norintieji gali supažindinti su savo „vizitine kortele“ (t. y. perskaityti charakteristiką, kuri paprastai nusako kokius nors psichologinius vaikų bruožus).

Mokytojui taip pat siūloma atsakyti į klausimą, kas aš.

Mokytojo „vizitinė kortelė“ (pavyzdys)

„Aš – moteriškosios lyties *homo sapiens* atstovė. Mano būseną atitinka amžiaus, fiziologijos ir anatomijos normos. Todėl galima sakyti, kad esu sveika“.

Kaip save apibūdino mokiniai, o kaip – mokytoja? Mokiniai pateikė psichologines ypatybes, mokytoja – biologines. Daroma išvada apie įvairiapusių žmogaus studijų svarbą, apie biologijos ir jos skyriaus „Žmogaus biologija“ reikšmę pažįstant biologinę ir psichinę žmogaus esmę, pabrėžiama, kaip svarbu mokiniui ir mokytojui vieniems kitus suprasti ir kartu pamokoje dirbti.

Pastaba. Sukurtas palankiausias psichologinis klimatas suteikia kurso studijoms motyvacijos.

Specialiosios pertraukėlės (pavyzdžiai)

Biologinis detektyvas

Aš dažnai remiuosi ir kitų dalykų medžiaga. Toliau pateikiama pertraukėlė, sukurta Agathos Christie kūrinio pagrindu. Kaip padėti garsiajam sekliui Hercule'ui Poirot?

Poirot nuomone, Pilar negali būti nužudytojo vaikai. Kaip biologija gali padėti įrodyti, kad ji – apsišaukėlė?

Iš pradžių mokiniai svarsto patys, o paskui pateikiu jiems paties Poirot mintis: „*Panele, jeigu jūs būtumėte studijavusi Mendelio atrastus biologijos dėsnius, žinotumėte, kad mėlynakiai tėvai negali susilaukti kūdikio juodomis akimis. O ponija Jennifer, kaip žinoma, buvo padori moteris. Iš to darau išvadą, kad jūs negalite būti Pilar Estravado*“.

Pagrįsti E. Poirot išvadas padės tema „Genetikos užduočių sprendimas“. Ši pertraukėlė – pavyzdys, kaip mokant biologijos pasinaudoti grožine literatūra, literatūros personažais. Pertraukėlės pagrindas – A. Christie apysaka „Hercule’o Poirot Kalėdos“.

Kitas pavyzdys rodo biologijos ir istorijos ryšį.

Pagal Julijų Cezari

Manoma, kad didysis senovės Romos karvedys Julijus Cezaris, rinkdamasis karius specialiesiems daliniams, rėmėsi biologijos metodais. Jis rinkdavosi tuos, kurie pavojaus akimirka rausdavo, o ne baldavo. Jo daliniai eidavo į ataką ir laimėdavo! Kodėl?

Istorinės žinios. Šiuolaikinis mokslas įrodė, kad organizmas tų, kurie, ištikti streso, rausta, išskiria adrenalino hormoną. Jis padeda sutelkti jėgas pergalei. Būlančiųjų organizmas išskiria noradrenaliną. Žmogus bėga, stingsta, apmiršta. Tokie kariai atakai netinka, bet sėkmingai geba apsaugoti savo ir kitų žmonių gyvybę. Nors Julijus Cezaris apie hormonus nieko nežinojo, bet išmintis, pastabumas padėdavo jam tinkamai pasirinkti.

Pamokos tema „Humoralinė reguliacija“ padės atskleisti hormonų paslaptis ir jų reikšmę žmogui.

Biologijos pamokose dažnai rengiame pertraukėles, skatinančias mokinius idėmiau save stebėti. Pavyzdžiui, įdomus žmogaus gebėjimas atlikti tiksliai koordinuotus judesius.

Kūno savistaba

Pažiūrėkime, ar klasės mokiniai yra išlavinę šį gebėjimą. Atlikime keletą Rombergo stovėsenos bandymų.

Stovima, pėdos viena prie kitos, galva truputį pakelta, rankos ištiestos į priekį. Minutę reikia išlaikyti pusiausvyrą – iš pradžių atmerktomis, paskui užmerktomis akimis. Galima Rombergo stovėseną padaryti sunkesnę: stovėti ant vienos kojos, ant pirštų galų.

Koks šių judesių mechanizmas? Kokios galvos smegenų dalys už juos atsakingos? Atsakyti į šiuos ir daugelį kitų gyvybiškai svarbių klausimų padės tema „Žmogaus galvos smegenų sandara“. Taip mokytojas pereina prie pamokos temos.

Savo psichologinių ypatybių stebėjimas

Viena iš biologijos kurso temų – „Žmogaus elgesys ir emocinės reakcijos“. Prieš pradėdant ją nagrinėti – tokia pertraukėlė.

„Nori būti laimingas? Būk!“ - tikino Kozma Prudkovas. Mūsų optimizmas padeda įveikti sunkumus ir nesėkmes, optimistai gyvenime pasiekia sėkmę.

Užduotis. Įvertinkite savo optimizmą, įrašydami į lentelę gerus ir blogus šios savaitės įvykius.

Gerai įvykiai	Blogi įvykiai

Palyginkite įvykių kiekį. Vyraujančios teigiamos emocijos liudija optimizmą, kuris būtinas kiekvienam. „O dabar optimistiškai nusiteikę pereikime prie pamokos temos“, - sako mokytojas.

Kaip kuo efektyviau panaudoti pertraukėles

- Sistemindami turimą medžiagą, sukurkite kuo įvairesnių pertraukėlių.
- Aiškiai apibrėžkite pertraukėlės funkcijas konkrečioje pamokoje.
- Rinkitės pertraukėlės variantą, geriausiai atitinkantį pamokos tikslą ir užduotis.
- Rinkdamiesi ir vesdami universaliąsias pertraukėles, bendradarbiaukite su psichologu. Remkitės pertraukėle atskleisdami pamokos tikslą ir užduotis.
- Suformuluokite loginį pertraukėlės ir kitų sudedamųjų pamokos dalių ryšį.
- Išnagrinėkite, kaip pertraukėlė padėjo pasiekti tikslus.
- Remdamiesi pertraukėlių naudos analize, laiku keiskite savo veiksmus.
- Sisteminkite savo pertraukėlių vedimo patirtį.

Pedagoginę mokytojo meistrystę rodo gebėjimas susieti pertraukėlę su pamokos tema, su jos pagalba atskleisti pamokos tikslus bei užduotis ir motyvuoti mokymo procesą. Taip sukuriamas loginis pertraukėlės ir kitų sudedamųjų pamokos dalių ryšys, garantuojamas pažinimo proceso vientisumas.

Apie pertraukėlių veiksmingumą galima spręsti iš mokinių anketų. Anketa gali būti, pavyzdžiui, tokia:

- Ar įsiminė šios pamokos pradžią? Kuo?
- Kokią įtaką pamokos pradžia turėjo jūsų tolesniam darbui?
- Pasiūlykite savą pamokos pradžios variantą.

Mokinių atsakymai padės mokytojui laiku keisti pertraukėlių vedimo metodiką ir pagerinti mokymo kokybę.

Mano siūlymai remiasi ilgamete pertraukėlių taikymo biologijos pamokose patirtimi. Tikiuosi, kad jie padės kolegoms geriau įgyvendinti funkcinės pamokų galimybes ir įtraukti pertraukėles į vientisą kritinio mąstymo metodikų sistemą.

Ninel Desiatničenko – Charkovo (Ukraina) 173-iojo technikos licėjaus biologijos mokytoja metodininkė.
